

KIRGIZİSTAN'DA DEVLETİN DİN SİYASETİ**Timur KOZUKULOV*****Öz**

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde Orta Asya Cumhuriyetlerinin devlet ve kamu siyaseti Moskova'dan yönetiliyordu. Nüfusu Müslüman olan Orta Asya devletlerinin oluşumu bir anda olmamış, tarihi bir süreçten geçmiştir. Bu süreçte tabii ki din de kendi rolünü oynamıştır. Ancak SSCB'ye karşı din adamlarının mücadele için halkı şuurlandırdığı iddiaları yüzünden 1928 yılında din ile ilgili yasaklar getirildi ve bu yasaklar 1943 yılına kadar devam etti. İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Asya müslümanlarının Stalin'e yazdıkları mektupla birlikte dini kurumların tekrar açılmasına yeniden izin verildi. Din adamları bu dönemde müslüman askerleri şuurlandırmak ve savaş için 1 milyon rubleden fazla para toplamışlardır. Yine bu dönemde Orta Asya'da yaşanan dini gelişmeler sonucunda Taşkent merkezli Orta Asya ve Kazakistan Müslümanlar Dini İdaresi Kurulmuştur (OAKMDİ). Bu dini yapılanma Orta Asya devletlerinin bağımsızlığına kadar devam etmiştir. Ancak bağımsızlık sonrası din siyasetinin yapısı ve din devlet ilişkisi eski SSCB'den kalan yapılanma ile sürdürülmüştür. Eskiden komünist rejimde kamusal anlayış ve yapılanma, bağımsızlık sonrası demokrasi adı altında aynen devam ettirilmiştir. Yani müslümanların kurumsal yapılanmasında ve çalışmasında pek bir değişiklik olmamıştır. Bunun sebebi yönetimde ve siyasette aktif rol alanların komünist sistemde yetişmiş olmalarıdır. Bu çerçevede çalışma Kırgızistan'da bağımsızlıktan sonra devletin din politikasının yapısı ve özellikleri üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Cumhuriyeti, Kırgızlar, Geleneksel İslam, Bişkek

THE RELIGION POLITICS OF THE STATE IN KYRGYZSTAN**Abstract**

The administrative politics and public policies of the Central Asian Republics were directed from Moscow during the time of USSR (Union of Soviet Socialist Republics). The formation of the Central Asian Republics, whose populations were Muslims, followed a gradual historical process, in which religion had its share. However, on the grounds that the imams (religious leaders) helped to raise public awareness of unified struggle, bans were placed on religious activities and institutions in 1928 and they continued until 1943. During WW II, Muslims of the Central Asian Republics wrote a letter to Stalin and the bans on the religious institutions were lifted. At that time, the imams (religious leaders) raised public awareness and collected more than 1 million ruble to spend for the war. In addition, Religious Administration of the Muslims of Central Asia (OAKMDİ) and Ka-

* Doç. Dr., Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Oş/Kırgızistan, timurkozukul@gmail.com

zakhstan based on Tashkent was established during that period. OAKMDİ lasted until the Central Asian Republics gained their independence. However, after the independence, the structure of religious affairs and religion-state relationship continued as in the time of USSR. The conception of public affairs and structure in the communist period remained the same in what was then a democratic regime. The institutional structures and functioning of the Muslim societies the Central Asian Republics did not change much. The chief reason for that was that those occupying active administrative and political positions were educated in the communist system. Within this context, this study deals with the characteristics of the religion politics of the state in Kyrgyzstan and the religious structures after Kyrgyzstan gained its independence.

Keywords: *Kyrgyzstan, The Kyrgyz, Traditional Islam, Bishkek*

Giriş

Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak 25 yıllık tarihi olduğu genel bir görüştür ve gerçekte de böyledir. Fakat bu devletin yeni bir devlet olarak meydana gelmediği de tarihî bir gerçektir. Tarih kaynakları ve tarihi süreç de bunu doğrulamaktadır. Kırgızistan'ın devlet yapısı ve toplumsal siyasetinde dinin yerini anlamak için bu devletin yapısının tarihine ilk önce kısaca göz atmamız gerekir.

Kırgız Devleti'nin 2200. yıl dönümü 2001 senesinde kutlanmıştır. Kırgız Devleti'nin 2200 yıllık tarihi Çin kaynaklarındaki Kırgız Kağanına yazdığı diplomatik mektup ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde Kırgız Cumhuriyeti, 31 Ağustos 1991'de bağımsızlık alarak bu günü Kırgız Devleti'nin kuruluşu olarak kabul etmektedirler. Fakat Kırgız Cumhuriyeti geleneği SSCB'nin devlet geleneğinden gelmektedir. Kırgız Sovyetler Birliği Cumhuriyeti 1924 senesinde kurulmuştur. Yani Özerk Cumhuriyetten Devlete dönüştürülmüştür.

Kırgız Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği altında kurulduğunda geleneksel Arap alfabesini kullanmıştır. 1927 senesinde de Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmiştir. Latin alfabesinden kril alfabesine ise 1939 yılında geçilmiştir.

Sovyetler Birliği devrinde Anayasa bir kaç defa değişikliğe uğramıştır. Sovyetler Birliği zamanında Kırgız Cumhuriyeti 1989 yılında son defa Anayasa değişikliği yapmıştır. Bu da Gorbaçov'un "Yeniden Yapılanma" sürecine denk gelmiştir. Bağımsızlık ilan edildikten sonra 1989 senesinde seçilmiş Kırgız Cumhuriyeti Sovyetler Birliğinin Yüksek Meclisi (Parlamento) ile 1994 senesine kadar çalışmıştır. SSCB'nin son dönemi yani Gorbaçov'un 1985'te başlatmış olduğu "Perestroyka" yani "Yeniden Yapılanma" süreci birçok meselede yumuşaklık sağladı.

O dönemlerde müslümanlar hac ibadetini eda etmek için hac seferine çıkmaya başladılar. Mahallelerde elif-bâyı imamlar çocuklara eskisi gibi korkmadan öğretmeye başlamıştı. Ortaokul öğrencileri akşam ve yatsı namazını kılmak için mahallede belli bir mescide gitmeye başlamıştır. Dini kitaplar az da olsa basılmıştır. O dönemde matbu Kur'an-ı Kerim'ler de yayımlanmıştı. Nerede ise her aile bir Kur'an-ı Kerim'e sahipti. Eskiden 5 bin nüfuslu köylerde Kur'an-ı Kerim bulunan evler parmak ile gösterebilecek sayıda azdı. Bağımsızlık öncesi imkânlar oldukça kısıtlıydı. Hatta bu imkânsızlıklar Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra bile devam etmiştir.

Kırgız devletin yapılanması ve dinin toplumsal olgusu neden bir biriyle ilişkilidir? sorusu bizce önem arz etmektedir. Bize göre bağımsızlık sonrası siyasi yapılanmada toplumun din anlayışı dolaylı veya doğrudan kendi varlığını hissettirmiş ve bunu göz önünde bulundurmamak zorunda kalmıştır.

Din-siyaset ilişkisini sadece siyasal iktidarın meşruluğu sorunuyla sınırlamak da doğru değildir. Dinleri bir “yumuşak ideoloji” ya da dünya görüşü olarak aldığımız zaman, onların mensuplarından yerine getirmelerini istedikleri ibadetler yanında insanlara kimlik verdiklerini, davranış kural ve normları oluşturarak ne zaman ve nasıl hareket edileceğini ya da edilmesi gerektiğini düzenlediklerini görürüz. Dolayısıyla eğer din, bir toplum içinde yaşayan insanın eylem ve davranışları için bir kıstas koyuyorsa siyasetin bunun dışında kalması mümkün değildir. Politik olarak laiklik taraftarı olan Mahatma Gandhi'nin “dinin siyasetle ilgisi bulunmadığını söyleyenler dinin ne demek olduğunu bilmeyenlerdir” ifadesi de bunu göstermektedir (Köktaş, 1997: 40).

Kırgızlar bağımsızlığını elde ettikten sonra demokratik yapılanma sürecinde din çok önemli bir rol oynamıştır. Şöyle diyelim, demokratik yapılanma anlayışında din anlayışı mutlaka etkili olmuştur veya dini gelenek olarak sayılan anlayışlar herhangi bir karar alırken açık söylenmese de mutlaka göz önünde bulundurulmuştur. Çünkü insanlar dini bir kenara atamamışlardır. Bunun sebebi, halkın dini, atalarından gelen bir miras veya değer olarak görmeleridir. Son yıllarda devlet din politikasını uygulamada, tecrübe ve öğrenme sürecini geçirmektedir. Biz demokratik yapılanma sürecinde din politikasının nasıl uygulandığını ve yapısını incelemeye çalışacağız.

1. KIRGIZ SOVYET BİRLİĞİ CUMHURİYETİNİN OLUŞUMU VE BAĞIMSIZ KIRGIZ CUMHURİYETİ

30 Aralık 1922 tarihinde, dört devletten oluşan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) devleti ilan edilmiştir. Kırgızlar, Rusya Federasyonu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlı Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin içerisine girmiştir. Fakat Kırgızlar, Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Yedi-Su, Sır-derya, Fergana, Samarkand eyaletlerinde dağınık yaşıyorlardı. Böyle bir durumda Kırgızların geleceğinin ne olacağı belli değildi. Etnik olarak varlığını devam ettirme ya da yok olma meselesi gündemde olmuştur.

1921 yılında Bolşevik Partisi'nin 10. toplantısında etnik meseleler gündeme getirilmiştir. O zaman SSCB'nin içerisinde yaşayan halkın milli hayat şartlarına layık olarak sovyet devletini kurmak, sağlamlaştırmak, geliştirmek, yerli halkın toplumsal-siyasi hayatlarında, yönetimde, belgelerde (eğitimde) ana dili kullanmak ve yerli kadroları yetiştirmek gibi meseleler üzerinde durulmuştur. Bundan sonra milletlerin ve halkların temsilcileri tarafından Sovyet devletlerini kurma meselesi konuşulmaya başlandı. Böylece Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde Kırgızların kendi yönetiminde eyalet kurmaları ilk defa 1921 yılında talep edilmiştir.

Bu mesele ne kadar gündeme açıkça getirilse de Kırgızlar toplu bir yerde değil dağınık yaşıyorlardı. Bu durum onların sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmesine

engel oluyordu. Bundan başka 1920 yılı Kırgız (şimdiki Kazak) özerki kurulup, ona Sır-Derya ile Yedi-Su eyaletlerini kendi bünyesine almak için Kazaklar çaba göstermiştir. Bu fikir Etnik Başkanlığı tarafından uygun görülmüş, bu iki eyalet Kazak özerkinin altına alınmıştır. Bu yapılanmayla Kırgız halkının milli bağımsızlığı meselesi zorlaşmıştır. Kırgız halkının konsolidasyon olmasına engeller çıkarılmıştı. Böyle bir durumda 1922 yılı mart ayında C. Abdrahmanov, İ. Arabayev, A. Sıdıkov yeniden Dağlı eyalet kurma meselesini ortaya koymuşlardır.

1922 yılı 25 Mart'ta Türkistan Komünist Partisi'nin Merkez komitesi Yedi-Su ilini ilçeye dönüştürme kararı çıkarttı. Buna göre Prejevalsk, Narın, Pişpek ve Aulia-Ata (Evlia ata) uezdin dağlık bölgelerini içerisine alan Dağlı ili kurulmuştur. Fakat Dağlı ilinin kurulmasına R. Kudaykulov'un başında olduğu grup karşı çıkmıştır.

Bu grubu Taşkent'teki Kazak yöneticiler de desteklemiştir. Onlar Kırgız halkı "Kazakların bir parçasıdır" demişlerdir. Bu mesele Stalin'e kadar ulaşmıştır. Partinin Yedi-Su il başkanlığı 1922 yılının 4 Haziranında Pişpek'e (Bişkek) toplantıya çağrılmış, fakat Stalin'nin emriyle toplantı gerçekleşmemiştir. Böylece Aralık 1922'de Cumhuriyet Komünist Partisinin Merkez Komitesi Dağlık Kırgız eyaletini kurma kararını iptal etmiştir.

1923 yılı SSCB'de milli devletleri kurma ve milletlerin aynı hakka sahip olma meseleleri tekrar gündeme getirilmiştir. Bundan dolayı Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği içerisindeki Kırgız halkına özerk eyalet statüsünün verilmesi, daha önceki gibi Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Birliği Cumhuriyetine bağlı değil, Rusya Federasyonu Sovyet Sosyalist Birliği içerisine girmesi uygun görülmüştür. 14 Ekim 1924'te tüm Sovyetler Birliği Merkezi Yönetim Komitesinin 2. oturumunda milli sınırları bölüştürmek ve Rusya Federasyonuna bağlı Kara-Kırgız özerk ilini oluşturma kararı onaylanmıştır.

Burada da Sıdıkov ile Kudaykulov'un grupları arasında mücadele olmuştur. Sıdıkov, Abdrahmanov ve Arabayevler, Kara Kırgız Özerk İli doğrudan Rusya Federasyonu altında olmasının daha iyi olacağını savunmuşlardır. Bu mesele çok zorluklarla gerçekleşmiştir. Kırgızlar'ın Kazak veya başka Orta Asya milletlerinin egemenliği altına girmesi durumunda kendi başına bir devlet olmasının çok zor olacağı düşünülmüştür. Çünkü Kırgızlar, diğer Orta Asya milletlerine benzer bir kültür ve kimliğe sahiptir. En önemlisi Kırgızlar da onlar gibi aynı statüye sahip olmak istiyorlardı. Kazak egemenliği altında bulunmayı uygun gören ikinci grubun başında Rahmankul Kudaykulov olup, Düyşönalı Babahanov ve Toyçunov vardı. Onlar Kara-Kırgız özerk İli'nin Kırgız (Kazak) Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği egemenliğinde olmasını istiyorlardı.

1924 yılının 18 Ekiminde Komünist Partisinin Merkez Komitesinin kararına uygun M. D. Kamenskiy başkanlığında Kırgız İl yönetimini oluşturmak için parti bürosu kurulur. 1924 yılı Kasım ayında Kırgız İl Parti Kurumu bürosu C. Abdrahmanov'u ikinci sekreterliğine tayin eder. Devrim komitesinin başkanlığına İ. Aydarbekov tayin edilmiştir. Devrim (Revolution) komitesine devlet yönetimini oluşturma, il yönetim kurumları oluşturma, il yönetim-sınırları içinde ilçeleri kurma, Sovyetlilerin kurucu toplantısını organize etme ve gerçekleştirme görevleri yüklenmiştir.

Devrim komitesi tarafından hazırlanan kurucu toplantıda A. Sıdıkov ile Kudaykulov'un grupları arasında makam için mücadeleler olup, Kırgız İl Partisinin Birinci Sekreteri M. D. Kamenskiy'in yardımıyla Kudaykulov'un grubu galip gelmiştir. A. Sıdıkov'un taraftarları İ. Aydarbekov'u makamından indirmiştir. İl yönetim komitesinin başkanı olarak iki gruba girmeyen ve Kırgızistan Sovyet hükümetini aktif katılan A. Orozbekov seçilmiştir.

1925 yılı Mayıs ayında Rusya Federasyonu Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Merkezi Yönetim Komitesinin kararı ile Kara-Kırgız özerk İlinin "Kara"sı kaldırılmış ve "Kırgız özerk İli" olarak değişmiştir. Kırgız özerk ilinin yönetim komitesinin 3. toplantısında Kırgız Özerk İli, "Kırgız Özerk Cumhuriyeti" olarak ilan edilmiştir. Daha sonra bu 1 Şubat 1926 tarihinde Merkez Yönetim Komitesinin oturum kararı ile onaylanmıştır. 1936 yılında Kırgız Özerk Sovyet Birliği devleti Kırgız Sovyet Birliği devletine dönüşmüştür. Yani özerk olmaktan çıkmıştır. 22 Aralık 1990 yılında yönetim bağımsızlık kazanmıştır. 31 Ağustos 1991 yılında ise devlet olarak tam bağımsızlık kazanılmıştır.

Kırgız Cumhuriyetinin ilk kurucuları olarak sayılan A. Sıdıkov, C. Abdrahmanov, İ. Arabayev, İ. Aydarbekov ve A. Orozbekov'un devletin oluşumunda emekleri çoktur. Onlar Kırgız cumhuriyetinin oluşumu ve gelişimi için zamanlarını ve hayatlarını feda etmişlerdir.

Bağımsızlığı elde ettikten sonra sırasıyla Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Kurmanbek Bakiyev, Roza Otunbayeva ve Almazbek Atambayev'dir.

2. KIRGIZİSTAN'DA BAĞIMSIZLIK SONRASI DİNİ EĞİLİM VE SÜREÇ

Bilindiği gibi, post-sovyet devletlerinde din onlarca yıl tam olarak kendi varlığını sürdürememiştir. Bağımsızlık elde edildikten sonra demokratik yapılanma geçmişteki SSCB devletlerinin sahip olduğu anlayıştan farklı bir şekilde gelişmiştir. Kırgızistan'da özgür fikirlere sahip bir toplum ortaya çıkmıştır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla "Dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar" ile ilgili kanun çıkartıldığında Kırgızistan'da 33 Cami vardı ve kullanımda idi (Mamayusupov (2), 2004: 37). O dönemlerde din eğitimi veren tek bir kurum dahi yoktu. Fakat, 1991 yılında Ömer İbn Hattab adında bir medrese açılmıştır. Bu medrese daha sonra İslam Enstitüsüne çevrilmiş, 2003'te ise Üniversiteye dönüştürülmüştür.

Bağımsızlık öncesi dine kısıtlamalar getirilmişti. Pratikte din toplum tarafından yaşanıyor gözüküyordu, fakat bu devlet tarafından sıkı kontrol altında idi. Elif Ba ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmek yasaktı. Kur'an eğitimi alanlar kimseye söylemeden gizlice tek tek ders alıyorlardı. Din eğitimi ve öğretimini almak merkez Taşkent ve Buhara'da mümkündü. 2016 yılında yapılan kısa süreli İmamlar Kursunda eski Celalabad İl Kadılarında birisi SSCB döneminde din eğitimi almak için Buhara'ya gidip Mirarab Medresesi'ne girebilmek için 4 sene oralarda çalışıp sıra beklediğini belirtmektedir. Yılda 12 öğrenci alındığından dolayı ilk üç sene medreseye yerleşememiş ancak dördüncü yılında medreseye girebilmiştir. Bu din eğitiminin sıkı bir kontrol altında olduğunu çok açık bir göstergesidir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını elde ettiğinde Kırgızistan toprakları içerisinde sadece 33 caminin bulunması ve hiçbir medresenin bulunmaması da bunu göstermektedir. Kırgızistan'da günü-

müzde 2300'den fazla cami ve 100'den fazla İslamî eğitim kurumunun bulunması aradaki büyük farkı göstermektedir. Belirtmemiz gereken diğer önemli bir husus ise bağımsızlık öncesi 33 caminin Kırgızistan'ın Güney bölgesinde bulunmasıdır.

Din-devlet ilişkisi alanında son zamanlarda Kırgız Devleti bir takım yeniliklerde bulunmaya eski bazı yapılanmaları değiştirmeye çaba göstermektedir. Fakat henüz tam uygun bir model bulunamamıştır. Malum olduğu üzere dinî kurumlar aynı zamanda toplumsal bir kurum olarak çok önemli işlevlere sahiptir. Bu işlevler aynı zamanda devletin din kurumları ile ilişkisi, devletin nasıl bir devlet olduğu ve hangi rejim ve sisteme bağlı olduğu konusuyla da yakından ilgilidir.

İnsan hakları öncelenerek ve temellendirilerek bağımsız Kırgız Devleti demokratik yollarla ilerlemeyi ilan etmiştir. Devletin siyasi yönetiminde ateizm anlayışının yerine din meselesine demokratik çözüm yollarını benimseyen anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Her bir vatandaşın din ve inanç özgürlüğü hakkına sahip olma olgusu benimsenmiştir.

Daha önceki yasakların ve kısıtlamaların kaldırılması dini kurumların artmasını sağladı. Önceleri dine ve dini kurumlara olan resmi bakış açısı, yani toplumun gerilemesine sebep olan kısıtlamalar kaldırdıktan sonra toplumun tarihî kültürel olguları tekrar değer kazanmaya başladı. Yeni dinî durumun yapılanması çok yönlü dini kurumların gelişmesine ve özgürleşmesine imkân sağladı. Kendi inançlarını ve görüşlerini serbest ifade edebilme açısından toplumun demokrastikleşmesi, vatandaşlara yeni kapılar açtı. Devlet tarafından vatandaşların kendi dinî ihtiyaçlarını istediği gibi karşılaması -garanti altına alınmıştır. Aynı zamanda dinler arasında ilişkiler de sağlanmıştır.

İslam'ın Kırgızistan'da da Sovyetlerin çöküşü akabinde çok hızlı bir gelişme gösterdiği, İslam'ın gelişmesine katkı sağlayanlardan bazılarının, aralarında yoksul, eğitimsiz, zayıf karakterli, itimat telkin etmeyen kişilerin de bulunduğu yerli kişiler olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte çoğunluk yurt dışından gelmişti (Pay, 2015: 41-42)

Devlet tam anlamıyla dinî inanç özgürlüğünü sağlamak için insan hakları açısından imkânları sunmuştu. Fakat meselenin sadece hukuki yönüne ağırlık verilmiş, toplumsal ve psikolojik yönüne önem verilmemiş gibi gözüküyor. Bu durumda toplumsal süreç ile kanuni gelişmeler arasındaki ilişkinin özgün olarak araştırılması gerekiyor.

Tarihi tecrübe gösteriyor ki, hiçbir toplum dinsiz ya da maneviyatsız bir gelişme kaydedememiştir. Toplumlarda din ve maneviyât alanında çıkacak problemler toplumu başka problemlere yöneltmiştir. Bağımsızlığının ilk yıllarında demokratik yapılanmada, toplumsal-siyasal, toplumsal-ekonomik ilişkilerde Kırgızistan çok fazla bir tecrübeye sahip olmadığından dinî faaliyetler aktif hale gelmiş, dinî çoğulculuk ve dinî radikalizmde artış görülmüştür.

Kırgızistan jeopolitik yerleşimi, halkın geleneksel olarak dışa açık olması ve bu tip faktörler dinlerin çok aktif hale gelmesine ve dışarıdan farklı dinî anlayışların yayılmasına imkan sağlamıştır. Artık onların yerli taraftarları da meydana gelmiştir. Şu anda Kırgızistan'da farklı dinî anlayış ve cemaatlerin yerli taraftarlarının sayısı artmış ve toplumsal dinî hayatta çok aktif bir rol üstlenmişlerdir.

İslam bugün Kırgızistan'da yapılanma süreci geçirmekte olup demokratik değerler ile lâiklik ilkesine uygun şekilde yapılanma yollarını arama sürecindedir. Bu yapılanmada farklı dinî anlayışa sahip olanlar kendi fikirlerini topluma ve devlete benimsetmeye çaba göstermektedirler.

Kırgızistan müslümanları SSCB döneminde diğer Orta Asya cumhuriyetleri gibi Taşkent merkezli Orta Asya Müslümanların Dini İdaresi'ne bağlı idi. Yani Orta Asya cumhuriyetlerinin tek bir Taşkent'te bulunan Müftüsü var idi. Her bir ülkeyi ise Müftünün temsilcisi kadılar yönetirdi. SSCB dağıtıktan sonra bağımsızlığını elde eden her bir ülke kendi bağımsız Müslümanlar Dini İdaresini kurdular. Kendi başına Müftüsüne sahip oldular. İllere eski SSCB sistemindeki gibi kadılıklar tesis ettiler. Eski sistemin aynısı yerleşti. Fakat her bir devlet kendi ülkelerini bağımsız yaptılar. Her bir ülkenin ayrı ayrı müftülüğü ve kadılıkları kuruldu. Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da Müftülük makamı her zaman siyasetin ve siyasetin gündeminde tutulmuştur. (Kozukulov (1), 2015: 189)

Müftülüklerin merkez ve il temsilcilikleri bulunmaktadır. Müftülük resmi olarak göre "Kırgızistan Müslümanlarının Dinî İdaresi" olarak isimlendirilmektedir. İllerde ise müftülüğe bağlı kadılıklar bulunmaktadır. Merkezde Müftülüğe bağlı olmayan ve kurum olarak gözüken Aalımdar Keneşi (Âlimler Konseyi) vardır. Bu konsey Türkiye'deki Din İşleri Yüksek Kuruluna tekabül etmektedir. Bunlar 21 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeleri ve Baş Müftüyü 4 yılda bir Kırgızistan genelindeki din görevlilerinden oluşan 250 kişilik delegasyon Kurultayı Bişkek'te toplanarak oylamayla seçmektedirler. Ancak seçimin biraz formalite olduğu bilinmektedir. Seçilecek olan müftü siyasetin desteğini alıp büyük oranda seçim öncesinde belirlenmiş gibidir. Baş Müftü Aalımdar Keneşine üye olamamaktadır. Kadıları ise il valilerinin onayı ile müftü tayin etmektedir. Kadı olabilmek için muhakkak valinin onayı gerekmektedir. Bunun yanı sıra Güvenlik Güçlerinin onayının alınması da gerekiyor. Kadılar, İlin içerisinde bulunan Kırgızistan Müslümanlarının Dinî İdaresine bağlı bütün cami, medrese ve mescitlerden sorumludur. Bu kurumlarda çalışan din görevlileri Kadıya bağlıdır. Müftülük bilindiği gibi özel bir kuruluştur. Yani devletin bir kurumu olarak sayılmaktadır. Kırgızistan'da yeni bir cami veya medrese kurulduğunda faaliyete geçmesi ile birlikte doğrudan Kırgızistan Müslümanlar Dinî İdaresinin emrine girmektedir.

Kırgızistan Müslümanlar Dinî İdaresi (2300'den fazla cami, medrese, enstitü ve üniversite) dışında İslamî vakıf ve diğer kurumlardan oluşan 38 kurum bulunmaktadır. (Tsentri, Fondı, internet erişimi)

Kırgızistan'da din ile toplum ilişkisi ve dinin toplumsallaşması ile ilgili geniş bir bilgiye daha önce Türkçe hazırlayıp yayımlanmış olan bir makalemiz bulunduğu için burada bu konu üzerinde kısaca durmayı uygun gördüm (Kozukulov (1), 2015: 177-209). Bu makalede İslamın Kırgız toplumundaki kurumsallaşma süreci ile ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır.

Kırgızistan'da Hıristiyanlığın üç mezhebinin de temsilcilikleri bulunmaktadır. Ortadokslar geleneksel din olarak sayılmaktadır. Ortadokslarda önceden merkezi yönetimi Taşkent'e bağlı idi. Şimdi de bağımsız gözüke bile Taşkent'e bağlıdır. Kırgızistan'da en çok Protestanların dini kurumu ve ibadethaneleri bulunmaktadır. Katolikler sadece üç şehirde bulunmaktadır. Hıristiyanların dini kurum ve ibadet-

haneleri 380'i aşmaktadır. (Hristiyan bağtındağı; internet erişim) Kırgızistan'da Yahudi ve Budistlerin de dini kurum ve ibadethaneleri vardır.

3. KIRGIZ ANAYASA'SINDA LÂİKLİK İLKESİ VE DİNİ İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Kırgızistan, bağımsız devlet olarak ilk anayasasını 5 Mayıs 1993 yılında kabul etmiştir. 31 Augustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ise de, eski SSCB döneminde kabul edilen 1989 yılındaki Anayasa ile yönetilmiş, dinî inanç özgürlüğü ve dini kurumlar kanunu 1991 yılında 16 Aralık'ta kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Fakat daha önce belirttiğimiz gibi bu SSCB döneminden kalan bir anayasa idi. 1992 yılı sonbaharda Kırgızistan Meclisi'nde (Cogorku Keneş) milletvekillerinden oluşan Anayasa komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, Bağımsız Kırgızistan'ın ilk Anayasasını hazırlamıştır. İşte daha önce bahsettiğimiz bu Anayasanın en temel özelliklerinden biri daha önce de belirttiğimiz gibi Kırgız vatandaşlarına dinî inanç özgürlüklerini tanımış olmasıydı. Bu Anayasaya göre, Kırgız Cumhuriyetinin vatandaşları istediği dine istediği şekilde inanabilirler. Fakat Kırgız Cumhuriyeti Lâik bir devlettir. Lâik (Svetskiy) kelimesi Kırgız toplumunda ve sivil toplum kuruluşları arasında çok yönlü anlayışa ve tartışmalara neden olmuştur. Eski SSCB devletlerinin yani şimdi ki bağımsız ülkelerin kendilerine göre bir anlayış tarzı sergiledikleri görülmektedir. Çünkü lâiklik ilkesi temelinde din ve toplum yapılanması ve uygulaması farklıdır.

Din, birey ile Tanrı arasındaki ilişkidir ama bireyler aileleri, aileler toplumu oluşturduğu için bu olgunun insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren toplumsal boyutu hep olagelmıştır. Dolayısıyla laiklik insanın değil, devletin bir sıfatı olabilir. İnsanların iradi eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve bu anlamda bir hüküm-i şahsiyet olan devletin dini veya "devlet dini" olamaz. Ama din, laik düzende kamusalıktan arındırılmış, salt bireysel ve toplumsal bir değer olarak dikkate alınır. Dolayısıyla, maddi ve manevi herhangi bir baskı unsurunun olmamasının yanısıra bireysel hak ve özgürlüklerin ve eşitliğin temin edilmesinde laiklik çok önemli bir işleve sahiptir (Uyanık, 2010: 23). Kırgızistan'da bu durum devletin lâiklik ilkesinin temelini yerleşmiştir. Din ve inanç devletten ayrı olarak gelişmektedir. Din ve devlet ayrıdır. Hâlbuki bu dinin devletten ayrı olduğu anlamına gelmemektedir. Normalde bu iki kurum arasında herhangi bir sorunun olmaması gerekir. Bu iki kurum arasındaki sorunlar sunî olarak üretilen sorunlardır.

1993 yılından 2017 yılına kadar en az 8 defa Anayasa referandumu yapılmıştır. Lâiklik ilkesi veya kelimesi, sadece birisi hariç bütün Anayasalarda bulunmuştur. 2006 yılında Kurmanbek Bakiyev, muhalefetin baskısı, miting ve protestolar neticesinde kabul edilen Anayasa'da lâiklik kelimesini kaldırmıştır. Burada, kendilerini dindar sayan şahsiyetlerin büyük rolü olmuştur. Bu Anayasa, ancak iki ay ömrünü sürdürebilmiştir. 2007 yılında Almazbek Atambaev, Başbakan olarak atanmıştır. Başbakan aynı zamanda Anayasa reform komisyonu başkanı olarak da atandı. 2007'de Atambaev'in başkanlığında hazırlanan ve halk oylamasıyla (Referandum ile) Ekim'de kabul edilen Anayasada ilk defa "Lâik"¹ kelimesi kullanılmıştır.

1 Daha öncekilerde Rusçası Svetskiy kelimesi kırgızcalılaştırılarak Svettik kullanılıp gelmiştir, Atambayev açıklamasında Svetskiyin kırgızcasını bulamadık, ondan dolayı en yakın dil olarak

2010'da devrim sonrası yeniden Anayasa reformu yapmak üzere Ömürbek Tekebaev başkanlığında 75 kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Anayasa yazılımı ve tartışmalarda madde madde komisyon tarafından değerlendirme yapılırken ilk önce Lâik kelimesi kaldırılmıştı, fakat sivil kuruluş toplumları tarafından tekrar ertesi gün gündeme getirilerek oylamaya sunuldu ve lâik kelimesi ve prensibi eklendi. (İslam v Kırgızistane; internet erişimi) Rusçasına "Svetskiy" kelimesi konuldu, fakat Kırgızcasının nasıl yazılacağı ile ilgili tartışmalar yaşandı. Daha önceleri Kırgızcasına "Svettik" kelimesi kullanıldığı halde bu anayasada bu kelimenin kullanılmaması kararlaştırılmıştır. Çünkü Svettik kelimesi farklı yorum ve tartışmalara sebep olmuştur.

2010'da halkın oylaması ile kabul edilen Anayasada Kırgız dilindeki "svettik" kelimenin yerine "mamlekettik başkaruuga din aralaşpagan" (Devlet yönetimine dinin karışmaması) ifadesi konulmuştur. Fakat bu ifade 7. Madde'de üç fıkrayla açıklanmıştır

1. Kırgız Cumhuriyetinde hiçbir din devletin zorunlu dini olamaz.
2. Din ve bütün dini yöreler devletten ayrılmıştır.
3. Dinî birliklerin ve din görevlilerinin devlet kurumlarının işine karışması yasaktır.
32. Madde'de de 4 fıkrada dinî inanç özgürlüğü açıklanmıştır.
 1. Her bir vatandaşın vicdan ve din inanç özgürlüğü garanti altına alınmıştır.
 2. Her bir vatandaş kendi başına veya başkaları ile birlikte her türlü dine inanabilir veya inanmayabilir.
 3. Her bir vatandaş dini veya başka inançları seçmede hürdür ve her vatandaşın istediğine inanmaya hakkı vardır.
 4. Her bir vatandaş dini ve başka inançları açıkça söylemeye ve ondan vazgeçmeye zorlanamaz. (Kırgız Respublikasının Konstitutsiyası 2017) cümlesi eklenmiştir.

Böylece "svetskiy" anlayışı ile ilgili tartışmalara son verilmiş gibi gözükmektedir. 2016 yılının Aralık ayında halk oylaması ile referandumda kabul edilen Anayasa'da aynen 2010'daki prensip ve cümle korunmuştur. Kırgız Devleti'nin din siyaseti tüm değişikliklere rağmen değişmemiştir. Her ne kadar Anayasa'da dini inanç ile ilgili maddeler bulunsa da devletin "Salttuu din" (Geleneksel din) anlayışı vardır ve bu anlayışa göre dini siyaset yürütülmektedir. Son anayasada din özgürlüğü korunmuştur. Anayasa reformu genellikle yönetim ile ilgili olmuştur. Yani devlet cumhurbaşkanlığı ile mi? Yoksa parlamenter bir sistemle mi yönetilsin? tartışmalarının sonunda reform yapılarak referandumda halk oylaması ile eski durum değişmiştir. 2010 yılında kabul edilen Anayasa Parlamenter-Cumhurbaşkanlık idi. Bu Anayasa daha çok parlamenter ağırlıklı bir anayasa idi. Ondan önceki anayasada Cumhurbaşkanlık-Parlamenter sistemi vardı. Bu süreçte pratikte görünen Cumhurbaşkanlığı daha öncekiler gibi etkin idi. En son 2016 Aralık'ta yapılan halk oylaması ile referandumda kabul edilen Anayasada Başbakanı daha çok yetki vermiştir.

Anadolu Türkçe'de Laik kelimesi var, Biz onu Layık diye kırgızcasına yazdık dedi.

4. DİNÎ İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ VE DİNÎ KURUMLAR KANUNU

Bağımsızlığın ilk günlerinde 16 Aralık 1991 tarihinde “Din inanç özgürlüğü ve dini kurumlar” kanununa Laiklik ilkesi konulmuştur. Bu kanun, tam anlamıyla gerçekten din alanında demokratik gelişmeyi sağlamıştır. Aynı zamanda vatandaşlar bu anayasa ile kendi inanç özgürlüklerini serbest bir şekilde ifade edebilmişlerdir. Dinler ve dinî kurumlara yeni kapılar açılmıştır. Bu ise geleneksel olmayan dinler tabirinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kırgızistan sınırlarında daha önce olmayan çok çeşitli dinler ortaya çıkmıştır (Kozukulov, 2016: 1130). Bu kanun 6 bölüm ve 23 maddeden oluşmaktaydı. İlk Cumhurbaşkanı Askar Akaev, Kırgızistan’da açık ve sivil toplum kurumları kurulacağına dair açıklamalarda bulundu. Böyle bir karmaşık dönemde din adı altında birçok şey ortaya çıktı. Falcılık, bakışılık, gelenek ve görenekler bile din ile ilişkilendirilmeye başladı. Aynı zamanda batıdan misyonerlik faaliyetleri ile Protestan mezhebi anlayışı ülkeye girmeye başladı. Kırgızistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Askar Akaev’in ilk işlerinden birisi “Dini İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar” (Kırgız Cumhuriyetinin Din Kanunu 1991) kanununu çıkarması oldu. Bu kanunu çıkartmasının nedeni de batının baskısı veya etkisi ile olmuştur. Çünkü, devlet maddi yönden ekonomik desteğe ve yardıma muhtaç idi (Kozukulov (1), 2015: 178). 1991 yılında çıkartılan kanunda ibadethaneleri ve kurumları açmak oldukça kolaydı. 10 kişinin pasaport bilgileri ile Adliye’ye müracaat ediliyordu ve kanuna aykırı değilse onlara sertifika veriliyordu. Böylece dini cemaatler resmîyetini kazanmış olup, tüzük çerçevesinde faaliyet yapıyorlardı. Bu durum, Hristiyanlığın Protestan mezhebinin yayılmasına sebep oldu. 1990 yıllarının sonunda dini kurumlar ve ibadethaneler çoğaldı. Hatta halkın hiç duymadığı ve Kırgızistan tarihinde olmayan dinî inançlar bile ortaya çıktı. Kırgız köylüleri gelenek ve göreneklerine çok bağlı, hatta dini ibadetlerini yapmasa ve bilmesa bile müslüman oldukları için dinine sahip çıkan kimselerdir. Bağımsızlığın ilk yılları köylü bazı ailelerin çocukları yüksek tahsil yapmak için şehirde üniversitelerde okurken, misyonerlerin tuzağına düşerek, o dinin mensubu olmuşlardır. Bu durumun sosyal-ekonomik, psikolojik üzerinde durulması gereken bir çok sebebi vardır.

2000 yılının başından itibaren vatandaşlar, başka dinlere geçen Kırgız ve Özbeklerin bu saf değiştirmelerinden rahatsız olmuşlardır. Bazı köylerde başka dine geçenler ile ilgili çeşitli hadiseler yaşanmıştır. Bu ise uluslararası insan hakları koruma örgütleri ve toplumsal kuruluşlar tarafından endişe verici bir durum olarak gösterilmiştir. Aynı zamanda çok dindar olan veya dini kuralları yerine getirmeyen müslüman vatandaşlar da bundan rahatsızlık duymuşlardır. Bunlar, dinini değiştirenlere köylerinde sert tavır almışlardır. Bu durum gittikçe çatışmalara yol açmıştır. 2016 yılında Alabuka ilçesinde başka dine geçmiş yaşlı bir kadının vefatından sonra, o bölgede defin edilmesine yerli halk çok sert tepki göstermiş, hatta defin edildiği yerden cesedini belirsiz kişiler kazarak tekrar çıkartmışlardır.

Dini konudaki huzursuzluklar 2005 yılından sonra siyasi alanda gündeme getirildi. Toplumsal tartışmaların sonunda Parlamentoda bu konu görüşüldü. 2008 yılında bazı milletvekilleri “Dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar” kanunu yeniden yazdılar. Bu kanun yazıldıktan sonra, Parlamentoda oylamadan önce, halk ve STK’lar tarafından değerlendirmeye alındığında çok tartışmalar oldu. STK’lar ve

Hristiyanların Protestan mezhebinin taraftarları bu kanuna çok sert tepki gösterdiler. Onlar İnsan haklarını zedelediği ve Anayasa'daki dini inanç özgürlüklerine ters düştüğü için bu kanuna karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu kanunda eski kanundaki prensipler aynen korunmuştur. 2008 yılı Kasım ayında Parlamento tarafından çıkarılan ve kabul edilen kanunun en temel özelliği, eskiden hücre sistemindeki din eğitiminin özel evlerde yapılmasını yasaklamış olmasıdır. Buna göre okullarda dini kitap ve bröşürler dağıtılamaz ve dini tebliğ yapılamaz. Eski kanunda 10 kişi birleşerek ibadethane veya dini kurum açabiliyorken yeni kanunda ise en az yerlilerden 200 kişinin müracaat etmesi gerekmektedir. Ve bir de devlet kaydından geçmeyen ibadethane ve dini kurumlar faaliyet yapamazlar. Bu durum dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar kanununun 6. ve 8. Maddelerinde belirtilmektedir (Mejdunarodniye normı, 2010: 20-21).

Kırgızistan'daki Protestan kurumları bu kanunu değiştirmek için çok çaba gösteriyorlar. O tarihten itibaren günümüze kadar çok defa konferanslar düzenlenmiştir. Onlar haklarının çiğnendiğini iddia etmektedirler. Bu kanuna karşı çıkmayanlar müslümanlar ve Ortodoks Kilisesi olmuştur. 2009 yılından itibaren Protestan mezhebinin Kırgızistan'daki dinî cemaatleri ve kuruluşları AGİT'in desteğiyle Bişkek ve Oş şehirlerinde 2008 yılında kabul edilen kanun üzerinde değişiklikler yaptırmak için çeşitli toplantı ve konferanslar düzenlemektedir. Hala günümüzde bile bunun üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Fakat onların kanunda değişiklik yapma ile ilgili talepleri Meclis gündemine getirilmedi. Günümüzde "Din Eğitimi ve Öğretimi" ile ilgili kanunun üzerinde Mecliste Bir çalışma yürütülmektedir. Fakat 5 yıl geçmesine rağmen bununla ilgili bir gelişme kaydedilememiştir. Çalışmakta olan "Din Eğitimi ve Öğretimi" kanunu bir kaç defa Mecliste ve toplumda değerlendirilmiştir. Bu kanun üzerinde çalışan milletvekilleri ve uzmanlardan oluşan komisyon bir kaç defa tecrübe edinmek amacıyla Türkiye'de bulunmuşlardır. Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmış, ancak her nedense bu mesele hala çözülmüş değildir. Makalemizde Ayrı bir başlık altında Kırgızistan'da din eğitimi üzerinde duracağız.

5. DEVLETİN DİN İŞLERİ SORUMLU KOMİSYONU

1996 yılında dinî durum ve problemlerin devletin müdahale etmeden çözüme kavuşturulmasının uygun olmayacağı görülmüştür. Devlet, dinî kendi başına bırakmaktan vaz geçmesi gerektiğini anlamıştır. Bu süreçte devletin de aktif rol alması gerektiği açıkça belli olmuştur. Yukarıda gördüğümüz gibi önce kanun çıkarılmış daha sonra bağımsızlık sonrasının ilk Anayasasına lâiklik ilkesi girdirilmiş ve aynı zamanda dini inanç ve vicdan özgürlüğü da konulmuştur. Bununla hukuki yapılanma temeli gerçekleşmiştir. Bu hukuki yapılanmanın doğru bir şekilde çalışması için denetleyen ve takip eden herhangi bir kuruma ihtiyaç tabii olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle devletin din işlerinden sorumlu olarak hükümetin altında bir kurum açmak kararlaştırılmış ve bu kurum açılmıştır.

Bu konuda en önemli adım, din ve dinî kurumlar ile ilgili devlet siyasetinin ilişkisinin hukuki normları tamamlamak amacıyla dönemin Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in 14 Ekim 1996 tarihinde "Kırgız Cumhuriyetinde dinî inanç ve vicdan

özgürlüğü” ilkesini gerçekleştirmeye yönelik kararnameyi olmuştur. Dinî durumun analizinin neticesinde din kanunlarındaki eksikleri tamamlamak için uluslararası kuruluşların sunuşlarıyla ilk yapılması gerekenler şunlardır: “Geçici dinî kurumları devlet kaydına alma yönetmenliği”, “Dinî faaliyet yapmak amacıyla yabancı ülkelerden gelen misyonları (kuruluşları) ve şahısları kayıt altına almak yönetmenliği”, “Dinî eğitimi ile ilgili yönetmenlik”. Böylece geçici yönetmelikle dinî kurumlar arasında hukukî kısıtlamalar getirildi. Resmi kaydı olanlar için ve yabancı dinî kurumların misyonu ve misyonerlerin faaliyetleri tertiplenmiştir. Bundan böyle dinî kurumlar Kırgız Cumhuriyetinin Din İşleri Komisyonunda sadece kayıt altına alınarak resmîyetini kazanabilir hale gelmiştir.

Önceden edinilen tecrübeler dayanarak bu geçici yönetmeliklerin faaliyete geçmesiyle dinî kurumlar ve din ile ilgili devlet politikasının uygulamasında hukukî zemin oluşmuştur.

1996 yılındaki açılan Din işleri komisyonunun çalışacağı alanlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Kırgız Cumhuriyeti’nde dinî kurumları kayıt altına alma yönetmeliği
2. Kırgız Cumhuriyeti’nde faaliyet yapmak ve çalışmak için gelen yabancı misyonerler ve dinî kurumları kayda alma yönetmeliği
3. Dinî eğitim yönetmeliği

Dinî kurumların faaliyetleri ve fonksiyonları başka kanunlarla da tertiplenmektedir, yani sivil kanunlar, ticari olmayan kurumlar ile ilgili kanunlar vs.

Kırgız Hükümetine bağlı Din İşleri Komisyonu ilk açıldığında devletin din ile ilgili siyasetini gerçekleştirme kurumu ve merkezi olarak görev yapması düşünülen bir komisyondu.

Din İşleri Komisyonunun eski başkanı ikibinli yıllarda şunları belirtmiştir. 1996 yılına kadar devletin dine yönelik siyasetinde toplumla dini ayrı bırakması ve bu yönde yürüttüğü siyaset, devletin dinden ayrı kalması veya dinle ilgilenmemesi ve kendi başına bırakılması siyasî açıdan yanlıştır. Devlet vatandaşlarının hepsinin hakkını koruma ve aynı imkânları sağlamak durumundadır. Bundan dolayı 1996 yılında kurulmuş olan Kırgız Cumhuriyetinin Hükümetine bağlı Din İşleri Komisyonunun çalışmaya başlaması en doğru bir siyaset olmuştur (Mamayusupov (2), 2004: 21)

Din İşleri Komisyon belli zamanlarda kendi varlığını çeşitli kurumlar altında sürdürmüştür. İlk başta “Din İşleri Komisyonu” olarak adlandırırken, daha sonraları “Din İşleri Ajansı” olarak da isimlendirilmiştir. 2012 yılına kadar hükümete bağlı iken, sonra bir bakanlık altında alınmış, daha sonra tekrar hükümete bağlı bir kurum olmuştur. 2012 yılında Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev’in kararı ile hükümetten alınarak Cumhurbaşkanlığının sekreterliğine bağlanmıştır. Bu tip kurumsal değişimler gösteriyor ki, din meselesi her zaman gündemdedir (Kozukulov, 2016: 1130)

Din İşleri Komisyonunun yeni çalışma yönergeleri 23 Mart 2012 tarihindeki 71 nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle çıkmıştır. Yeni yönerge de ilke olarak değişiklikler yoktur. Din İşleri Komisyonu yeni yönetmeliğe göre Kırgız Cumhuriyetinin devlet kurumlarının din ile ilgili işlerini kordinasyon edecek ve devletin din politikasını yürütecek merkezi bağımsız bir kurumdur. Din İşleri Komisyonu

Kırgız Cumhuriyetinin Anayasası, din inanç özgürlüğü ve dinî kurumlar kanunu, Uluslararası anlaşmalar ve hükümet kararlarının temelinde çalışacaktır. Din İşleri Komisyonu Kırgız Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanına bağlıdır (Polojeniy e Gosudarstvennoy Komissii 2012).

SSCB döneminde bile devletin din komisyon kurumu olmuştur. Bu iki komisyonun farkı biri komünist sisteminin ikincisi ise demokratik sisteminin kurumu olmasıdır. 1983 yılından beri devletin din işleri komisyonunda görev yapıp 2008 yılında ayrılan bir görevlisi ile yaptığımız araştırmalar üzerine birçok diyalogumuz olmuştur. Onun anlatmalarına göre 1996 yılında kurulan Din İşleri Komisyonunun çalışma şekli ile SSCB dönemindeki din komisyonunun pek fark yoktur. Bunu Salih Pay da şu şekilde ifade etmektedir: *“Ülkenin farklı yerlerinde din hizmetleri yürüten din görevlileri de yöneticilerin, ateizm terbiyesi ile yetişmiş olmaları nedeniyle kendilerinde Sovyet dönemindeki gibi ateist düşüncenin hala etkili olduğunu ve islam hakkında da yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, İslam'ın, “öteki” olarak algılanıp mücadele edilmesi gereken bir inanç olmaktan kurtulamamasına önemli oranda etkide bulunmaktadır. Kırgızistan örneğinden hareket edildiğinde bağımsızlık sonrasındaki yirmi yılda üç devlet başkanının değişmesine paralel olarak, farklılık gösteren din politikası bir tarafa, ilk devlet başkanı Akayev döneminde bile dine karşı farklı tavırların sergilendiği bilinmektedir.”* (Pay, 2015: 68). Sözüünü ettiğimiz Din Komisyonu görevlisi komisyon kurulmadan da din sorumlusu olarak valilikte görev yapmıştır. Yani SSCB dönemdeki yapının devam ettiğini görüyoruz. 1996 yılında Din Komisyonu kurulunca söz konusu şahıs bu kurumun görevlisi olmuştur. Bu sistemin özgün araştırmalara ihtiyaç duyduğunu düşünmekteyiz.

6. GÜVENLİK KONSEYİNİN DİNE YÖNELİK DEVLET SİYASETİNE DAİR KARARI

4 Şubat 2014 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin Güvenlik Konseyinin toplantısı olmuştur. Bu toplantıda görüşülen gündemdeki mesele Dinî durum ve toplumsal sorunlardır. Din alanında süreci kontrol etmeden kendi akışına bırakılmasının ve devletin son yıllarda kendisini uzak tutmasının yanlış bir politika olduğu sonucuna varılmıştır. Kırgız Cumhuriyeti'nin Anayasasındaki insan haklarının korunması ve Dinî inanç özgürlüğünü yerine getirme ve Dinî kurumlar ile ilgili yönetmenliğin temelinde devlet politikasında açık ve net sistemi ve siyaseti yapılandırması şarttır (Ukaz, 2014: internet erişimi)

Kararnamenin temelinde din alanında devlet politikasının konsepti hazırlanmıştır. Bu konsept Devlet Güvenlik Konseyinde değerlendirilmiş ve Cumhurbaşkanının kararnamesi ile onaylanmıştır. Bu konsept üç ana bölümden oluşmaktadır. Devlet ve dinî kurumlar toplumsal güvenlik ve çeşitli alanlarda iş birliği yapacaktır ve dinî ekstremizme karşı mücadele edilecektir. Kırgızistanda Dinî çoğulculuğun gelişmesine ve yapılanmasına devlet karşı olmayacak, dinî değerler ve lâiklik ilkesi birbirine saygılı bir şekilde yürütülecektir. Dinî kurumların faaliyetleri ve çalışmalarını Devlet kontrol altında tutacaktır.

1. Dinî kurumlar ile iş birliği yapmada devlet politikası
2. Din eğitimi ve öğretimi alanında devlet politikası

3. Dinî ekstremizmi ikaz etmek.

Bu temelin esasında toplum ve devletin güvenliğini sağlamak için din devlet ilişkisinde orta yol olan sünnilerin fıkhıta hanefiliği ve akidede Maturidiliği esas alarak bu alanda politika yürütmesi bulunmaktadır (Kontseptsiya, 2015) Güvenlik Konseyinde alınan karar ile ilgili aynı şeyi on sene önce eski Din İşleri Komisyonun başkanı da söylemiştir. Bu meseleye 10 sene sonra ancak önem verilmiş gibi görünüyor. Din olgusu altında ilk önce vatandaşlar için geleneksel sayılan Hanefi mezhebini güçlendirmek gerekir. Bundan dolayı din önderlerinin geleneksel mezhebi yaygınlaştırmak için çaba sarf etmesi gerekir. Bu işi yaparken barışı, dinî toleransı ve dinler arası saygıyı gözetmesi şarttır. İmam Azam'ın ekölünü anlatacak kitapçık ve eserlerin hazırlanması ve basılması zarurettir. Geleneksel mezhebin inananlar için şer'î hükümlerini öğretmek lüzumiyeti vardır. Din adamlarının bilgisinin artması din eğitiminin kalitesine bağlıdır ve bu yönde çabaların sarf edilmesi gerekir (Mamayusupov, 2004: 66)

Myrzabayev, ülke yöneticilerinin bir taraftan dini yererken diğer taraftan onun kontrol altına alınması gerektiği kanaatine sahip olduklarını; devlet adamlarının, Sovyet mirası olarak değerlendirilebilecek bu tutumunun, din-devlet ilişkisinin sağlıklı bir şekilde biçimlendirilmesinin önündeki engellerden biri olarak ön plana çıktığını belirtmektedir (Myrzabayev, 2003: 313) Devlet din politikası yapısını SSCB dönemdeki yapının “yumuşak” şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz.

7. CUMHURBAŞKANLIĞIN “İYMAN” DİNİ KÜLTÜRÜ GELİŞTİRME VAKFI

2014 yılı Şubat ayında yapılan Güvenlik Konseyinin toplantısından sonra Cumhurbaşkanı Almazbek Atambaev yarı sivil yarı resmi Cumhurbaşkanlığına bağlı Din alanına yönelik bir vakıf kurdu. Bu vakıf Cumhurbaşkanlığı sekreterliğine bağlı bir kurumdur. Vakıf devlet bütçesinden para almamakta, yurt dışından gelen maddi desteklerle faaliyet yapmaktadır. Bilindiği gibi bu vakfa Türkiye'nin 15 milyon dolar destekte bulunacağını Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev televizyon konuşmasında bildirmiştir. Zikredilen paranın büyük kısmının yani yüzde 50'den fazlasının temin edildiği söylenmektedir. İyman vakfına diğer müslüman ülkelerden de yardım geldiği söylenmektedir.

Vakıf açıldığından beri Dinî alanda popüler ve ilmi kitapları yayınlamaktadır. Tam da dini olmayan ahlakî edebiyat gibi kitapları da yayınlamaktadır. İyman vakfı tarafından *İmam Azam Abu Hanife*, *İmam Maturidi*, *Konfüçüs*, *İyman Carçısı* isimli kitaplar bastırılmıştır.

İyman vakfı 2015 yılından itibaren Kırgızistan'daki Müftülüğün din görevlilerinin tamamına kısa dönemli kurslarda eğitim düzenlemektedir. Yaklaşık 2500 imam ilk kurda 12 günlük kurs gördüler. 2016 yılından itibaren ikinci kez tüm din görevlileri 6 günlük kurs eğitiminden geçmektedirler. Bu kursların okutmanlarının yarısını Türkiye Diyanet Vakfı'nın desteğiyle açılmış olan Oş Devlet Üniversitesinin İlahiyat Fakültesinin Öğretim Üyeleri karşılamaktadır. İmamlar kursunda temel olarak Hanefi-Maturidilik okutulması ön görülmüştür. Kurslardan başka diğer toplumsal kuruluş ve devlet kurumlarında çalışanlara da Hanefi-Maturidilik hakkında

seminerler düzenlenmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, kursun müfredat programını düzenlemede İlahiyat Fakültesinin öğretim üyelerinin katkısı çöktür.

Bu vakfın yaptığı daha en önemli işlerden birisi din görevlilerine maaş bağlamasıdır. İyman vakfı adım adım Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi yani Müftülüğün tüm din görevlilerine maaş vermeye başlamıştır. Devlet tarafından din görevlilerine maaş verme kanunu olmadığından dolayı vakıf bu verdiği parayı bir nevi burs olarak vermektedir. Askari bir cami imamı 5000 som almaktadır. İmamlara bursu vermek için önce onları Kırgızistan Müslümanlar Dini İdaresi, Din İşleri Komisyon, Sivil Kuruluş, Güvenlik Güçlerinden üyelerinden kurulan komisyon imtihandan geçirmektedir. Bundan sonra Kırgızistan Müslümanlar Dini İdaresinin Müftüsünün onayı ile burs verilmeye başlar. Böylece devlet din görevlilerin sosyal güvenliğini sağlamış olmaktadır. Genelde din ve devlet ayrıdır ve devlet din alanında yardım edemez. Aslında anayasayı dikkate alarak sivil kuruluşların bunu eleştirmesi beklenirdi ancak bu güne kadar herhangi bir eleştiri ya da tepki söz konusu olmamıştır. Bir de bu faaliyetler Güvenlik Konseyinin kararı ile gerçekleştirilmektedir. Bunun kanuni bir temeli daha atılamamıştır.

8. DİN EĞİTİMİ SİYASETİ VE YAPISI

Devlet okullarında Din eğitimi yapan kurumlar da bulunmaktadır. Kırgızistan'da Oş Devlet Üniversitesi'ne bağlı iki tane İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Birisi Oş'ta 1993 yılında ODTÜ ile TDV ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi arasında yapılan bir protokol ile açılan Oş İlahiyat Fakültesi, diğeri ise Bişkek'te 2004 yılında açılan Araşan İlahiyat Fakültesi'dir. Türkiye ile Kırgızistan arasında açılan "Kırgız Türk Manas Üniversitesi'nde de 2012 eğitim yılında İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Bişkek'te bulunan Arabaev Devlet Üniversitesi'nde de İlahiyat Bölümü altında eğitim-öğretim yapılmaktadır. Bunlardan birincisi ve en eskisi Türkiye Diyanet Vakfı desteğiyle Ankara Üniversitesi ve Oş Devlet Üniversitesi arasında protokol imzalanarak açılan Oş şehrindeki İlahiyat Fakültesi'dir. Oş İlahiyat Fakültesi ara vermeden 1993 senesinden beri eğitim-öğretim yapmaktadır. İlk yıllarda bu fakülteyi kazanan öğrenciler 2 yıl eğitimini Türkiye'de görmekteydi. Daha sonra protokol ve kanunlar gereği bir yıla indirilmiştir. Her sene fakülteye 60 kişi, 40 erkek ve 20 kız öğrenci kabul edilmektedir. Oş İlahiyat Fakültesi ilk mezunlarını 1998 yılında vermiştir. Fakülte bu güne kadar yaklaşık 500 mezun vermiştir. Yaklaşık 20 mezun Türkiye'de yüksek lisans ve doktora eğitimi görmektedir. Bugüne kadar Türkiye'de doktorasını 15 kişi tamamlamıştır. Denilebilir ki Kırgızistan'da dini kurumsallaşmaya en büyük katkıyı Oş İlahiyat Fakültesi sağlamaktadır (Kozukulov (1), 2015: 203). 2015 yılından itibaren OşDÜ'nin İlahiyat Fakültesi 50'ye yakın çeşitli dini ve ilmi çalışmalar hazırlanmış, bazı eserler türkçeden çevrilmiş ve tüm bu eserler TDV'nin desteğiyle basılmıştır. Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından din, İslâm ve İlâhiyat alanına dair yürütülen tercüme ve telif çalışmalar projesi üzerine Ferhat Gökçe şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

1. Proje tamamlandığında İlahiyat Fakülteleri, her ilim dalında en azından bir ders kitabına kavuşmuş olacaktır.

2. Proje kapsamında tercüme edilen eserler Kırgızistan'da bulunan ilahiyat Fakültelerinin yanı sıra Dini kurumlar ve medreselerin de istifadesine sunulacaktır.
3. Halkın dini bilgilere dair ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmış olacaktır.
4. Fıkıh'ta Hanefî, itikadda Maturidî geleneğine sahip olan Kırgızistan'da Hanefilik ve Maturidilik üzerine önemli eserlere kavuşulmuş olacaktır.
5. Çocuklara yönelik Hz. Peygamber, âyetler, Kur'ân-ı Kerim sureleri, dualar, namaz ve abdest, dini temel kavramlarla tanıştıracak kitapların tercümesiyle önemli bir ölçüde çocuklara dini bir literatür kazandırılmış olacaktır (Gökçe (2), 2016: 250-251).

Bir de Hadislerle İslam isimli 7 ciltlik eser Türkçe'den Kırgızca'ya çevirilmiştir ve bu eser 2017 yılı içerisinde yayımlanacaktır. Bu yayınlar Kırgızistan'ın dini literatür eksikliğinin çok önemli bir ölçüde doldurmaktadır. Bağımsızlık öncesi ve sonrası böyle büyük bir çalışma Kırgızistan'da olmamıştır. Ferhat Gökçe Kırgızistan'da dini-ilmi eserlere ihtiyaç hakkında şu tespitte bulunmuştur: *"Kırgızistan'da dini eğitim veren medreselerde ve bazı kurumlarda eğitim diğer ülkelerde de olduğu gibi Arapça belirli ve sınırlı kaynaklar üzerinden yürütülmektedir. Medreselerde eğitim gören talebelerin yeteli derecede ilim tahsili gördüklerini kabul etsek bile belirttiğimiz gibi bu kurumlarda eğitim Arapça kaynaklara dayanmaktadır. Halkın ve dini sağlam kaynaklardan öğrenmek isteyen kimselerin temel başvuru kaynakları sadece belirli alanlara hasredilen eserlerden ibaret kalmıştır."* (Gökçe (1), 2016: 205)

Dünya Müslümanlar Gençleri Birliği'nin (Arap ülkelerine ait) Kırgızistan'daki temsilcisi Said Bayyumi tarafından finansmanın sağlanan Kırgızistan Hukuk Akademisi'nde İslam Hukuku bölümü açılmıştır. Bu bölümden mezun olanlar laik bir hukukta İslam hukuku uzmanları oluyorlar. Bu bölüme Türkiye'den mezun olan uzmanları öğretim üyesi olarak kabul etmiyorlar. Sadece Arap ülkelerinden bitirip gelenler öğretim üyesi olarak çalışmaktalar. Yani Said Bayyumi'nin adamı bölüm başkanı ve onun uygun gördükleri alınır. 5. Devletin din siyaseti üzerine din eğitimi ele alması Devletin Güvenlik Konseyi 4. Şubat 2014 tarihinde toplanarak, Din Güvenliği ve Siyaseti üzerine bir kaç karar çıkartıyor. Bu konseyde Dini durumun karmaşıllığına neden olan aktörler ise devletin dine hiç yön vermeyip karışmaması ve Din eğitiminin karma karışık olması kararına gelindi. Din eğitimi ile ilgili alınan kararlar şöyledir: Eğitim bakanlığı tarafından Dini eğitim yapan kurumların müfredat programları kontrol edilsin ve onlar bakanlık tarafından denetlensin. Onların eğitim programları çalışması yapılarak eğitim kurumlarının sayısının kaç olacağı ile ilgili bir rapor hazırlansın; Yurt dışından maddiyeti karşılanan eğitim kurumlarının okuttuğu derslerin içeriği incelensin; Yurt dışına dini eğitim almak için giden vatandaşların okuduğu eğitim kurumları hakkında bilgiler toplansın. Yurt dışında uygun görülen Dini eğitim kurumları tespit edilerek, yurt dışında dini tahsil görmek isteyen vatandaşlara o kurumlara yönlendirmek. Bu kararlar aynı zamanda Cumhurbaşkanının kararnamesi ile tasdiklenmiştir (Ukaz, 2014) Bu kararname üzere bir grup komisyon oluşturulmuştu. Bu komisyon Devletin Din siyaseti alanında yönetmenlik hazırladı. Bu 34 sayfadan oluşmaktadır. Güvenlik Konseyinde alınan kararları gerçekleştirmek için aşama aşama yapılacak işlerin nasıl gerçekleştireceği

ile ilgili yöntemler 14 Ekim 2014 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde karara bağlanmıştır. Bu belgede bizi ilgilendireni Din Eğitimidir. Belgede lâik dini eğitim sistemini geliştirmek amaç edilmiştir. Ortaokul, Liselerde ve Yüksek Öğretim Kurumlarında Din kültürünü okutmak için, dini dersleri ve din kültürünün tarihi derslerinin programını oluşturup tamamlamak ve gerçekleştirmek; Yabancı ülkelerin tecrübesini öğrenmek ve onlardan istifade etmektir; Eğitim sisteminde eğitimcileri ve devlet okulunda okuyan üniversite öğrencilerinin derin bilgi almasının şartlarını oluşturmak; Din eğitimi kurumlarında Müfredat programlarına sadece dini değil Sosyal bilimleri dersleri de katmak; Dini eğitim kurumları Eğitim bakanlığı ve Din İşleri Komisyon tarafından denetlemeye almak; Yurt dışındaki yabancı Dini eğitim kurumlarını incelemek ve vatandaşların o kurumlarda eğitim görmesinin ne kadar uygun olduğunu tespit etmektir. İmamların bilgilerini artırmak için merkezi eğitim sistemi oluşturmak ve bunun için İlahiyat Fakültelerinin uzmanlarından istifade etmek; aile (ev) dini eğitimi ve kadın dini eğitim (masturat) kurumlarını Müftülükle birlikte sisteme koymak. Devlet tarafınan din eğitimi ile ilgili mükemmel kararlar ve yöntemler kabul edilmiş fakat faaliyet daha görünmüyor. Son zamanda açıklamalara göre Türkiye'nin Diyanet İşleri başkanlığı Merkeze yani başkente Haseki eğitim kurumunun açılmasına destek göstereceği söylenmektedir (Kozukulov (2), 2015: 477-478)

2015-2016 Eğitim-öğretim yılında Kırgız Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanlığı, Din İşleri Komisyon, Milli Eğitim ve İlim Bakanlığı, İman Vakfı ve İ.Arabaev Üniversitesi ile birlikte bu üniversitenin bünyesinde İlahiyat Koleji açtılar. İlahiyat kolejine 9.sınıf bitirenler girebilirler. Şu anda 2 sınıf okumaktadır. İlahiyat kolejinin maddi giderleri İman Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Söz konusu bu kolej Türkiye'de İlahiyat Ön-Lisans eğitimine tekabül etmektedir.

Oş Devlet Üniversitesi ile Türkiye Diyanet Vakfının arasında yapılan anlaşma ile Oş Devlet Üniversitesinin (Devlet Üniversitesidir) bünyesinde de "İmam-Hatip" lisesi açılmıştır. Bu liseye 7.sınıfı bitirenler girebilirler. Yılda 40 öğrenci alınmaktadır ve eğitim süresi 4 yıldır. İlk mezunu 2016 yılında vermiştir.

9. DİN DEVLET İLİŞKİSİ

Din ve siyasetin, davranış bağlamlarına ilişkin değer kataloglarının amaçları da pek çok durumda kısmen özdeştir. Din, öncelikle çevreyle ilişkisi içinde ve böylece de diğer bireylerle ve toplumla ilişkisi içinde bireyle ilgilenir. Siyaset daima insanların ve toplumsal ilişkilerin çoğulculuğunu şart koşar. Dinler -en azında kitabi dinler- için ekseriya birincil olarak bireyin öbür dünyadaki kurtuluşu söz konusu iken, siyaset bu dünyayı şekillendirmek ister. Diğer yandan dinler ve siyaset, taleplerindeki farklılıklara rağmen aynı insanların kanaatlerine, değerlerine ve davranışlarına yöneliyorlar. Siyaset ideal olarak vatandaşın mutluluğunu bu dünyada güvenceye almaya çalışıyor. Din, en azından Hıristiyanlık, görevini, inancın bu dünyaya etkisinin inkanını kabul ederek insanın ebedi kurtuluşu tecrübe etmesi olarak anlıyor. Bu nedenle dinler bu dünyayı da etkiledikleri için toplumsal gerçekliği etkilemek ve tasavvurlarının bu dünyaya nüfuz etmesi için gayret gösterirler. Din ve siyaset birbirlerini destekleyebilir de birbirleriyle çatışabilirler de. Bu değerlendirmelerle

varılan sonuç şöyle bir tezle ifadelendirilmektedir: “*Bugün de din siyasete tamamen kapalı bir dünya değildir ve siyaset de bugün dini yönelimli anlayışlar ve taleplerden koparılabilir anlaşılabilir ve yürütülemez.*” Ancak, dinin siyaset ya da devletle ilişkileri tarihsel süreç içinde ve toplumların özelliklerine göre değişik faktörlerin de etkisiyle değişiklikler göstermiştir (Köktaş, 1997: 40).

Kırgızistan’da, Orta Asya’da veya SSCB’den ayrılmış ülkelerde örneği olmayan bir durum sözkonusudur. Bu, hükümet meydanında 100 binlerce kişinin katılımıyla müftü başta olmak üzere büyük bir cemaatin bayram namazlarını kılmasıdır. Bayram namazları 2010 senesinden itibaren il merkezlerinde valiliğin önündeki meydana kılınmaya başlanmıştır. Hükümet meydanındaki bayram namazını kılarken, trafik polisleri yolları kapatır ve güvenlik açısından da polisler etrafı korumaya alırlar. Bayram namazından önce Müftü vaaz ettikten sonra hükümet ve cumhurbaşkanının vekili ve parlamento başkanı bizzat katılarak bayram tebrik konuşması yaparlar. Hatta son yıllarda başbakanın bizzat kendisi de meydana bayram namazına katılmaktadır.

2013 senesi ramazan bayramı namazını eski başbakan Cantörö Satıbaldiv Oş valiliği önünde kılmıştır. Askar Akaev, Kurmanbek Bakiev ve Roza Otunbaeva döneminde her yıl Ramazanın bir akşamında Kırgızistan genelinde bazı din adamlarına en az 20 kişiye bizzat kendileri katılarak Cumhurbaşkanlık köşkünde iftar verirlerdi. Son cumhurbaşkan Almazbek Atambaev ise, her ilde ayrı ayrı Cumhurbaşkanlığı adına iftar veriyor. Bu iftarlara en az her bölgeden 200 kişi katılıyor ve bu iftarlar bölge merkezinde yapılıyor. Ne kadar din devletten ayrılmış olsa bile, devletin önde gelenleri daima dini desteklemektedir. Bazen bunu açık, bazen de gizli yapmaktadırlar. Din desteğini açık yapan devlet yetkilileri zaman zaman sivil toplum kuruluşlarının tepkilerine maruz kalmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları laiklik ilkesi çerçevesinde bu faaliyetleri tenkit ederek kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. 2006 senesinde Kurmanbek Bakiev her Kadiyata birer hizmet aracını Cumhurbaşkanlık bütçesinden karşıladığı için sivil toplum kuruluşları tarafından tepkiler almıştır. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere dinî durum Kırgızistan’da başka ülkelerden farklıdır (Kozukulov (1), 2015: 206-207)

Yukarıda bahsettiğimiz Cumhurbaşkanlığına bağlı İyman vakfının din görevlilerine sunduğu imkan bir anlamda devletin dine olan ilişkisini göstermesi bakımından önemi haizdir. Bu da diğer Orta Asya ülkelerinden bariz bir farklılığı ortaya koymaktadır. Son olarak şunu söylemeliyiz ki Kırgız Cumhuriyeti devlet olarak her zaman dine açık veya kapalı destek vermektedir.

Sonuç

Kırgızistan devlet olarak her zaman dine saygılı ve demokratik davranmıştır. Devlet yönetimi dinî radikalizm tehlikesine rağmen çok kısıtlamalar getirmemiştir. Fakat din politikası uygulaması “demokrasi” adı altında eski yapıyı korumaktadır. Bunun sebebi SSCB’deki yapılanmadan başka önünde tecrübe ettiği bir örneğin bulunmamasıdır. Kırgızistan’ın diğer Orta Asya ülkelerine göre din siyaseti çok farklıdır. Tacikistan ve Özbekistan’da sakal bile bırakmak dini bir faktör sayılarak yasaklanmakta, hatta insanların giyimlerine dahi müdahale edilmektedir. Oysaki

Kırgızistan'da insanlar istediği giyimi giyinebilmekte ve sakal bırakabilmektedir. Buna ne devlet, ne de toplum itiraz eder. Hatta Kırgız davetçiler Pakistan'ın giyimlerini bile sünnet telakki ederek giymektedirler. Onları bu kıyafetlerinden dolayı kimse yadırgamamaktadır. Kırgızistan'da Tebliğ Cemaatinin faaliyet yapmasına yasak getirilmesi için komşu devletlerin örnek alınması gerektiği yönünde görüşleri sürülmüştür. Fakat sonuç olarak Kırgız Devleti yetkilileri yasaklama ile bir sonuca ulaşamayacağını açıkça belirtmiştir. 2014 yılından itibaren devletin din alanında politikasının ne ve nasıl olması gerektiği konusunda arayışlar söz konusu olmuştur. Hatta devlet yetkililerinin ve basın yayın mensuplarının bulunduğu bir toplantıda Cumhurbaşkanı Almazbek Atambaev Türkiye'nin kültürel, dil, kök ve din olarak Kırgızistan'a çok yakın olduğunu ve onların din politikası yapılanmasının örnek alınabileceğini ifade etmiştir. İyman vakfının kurulması ve Din görevlilerine burs vermeye başlamasının Türkiye'nin örnek alındığının bir göstergesi olarak zikredebiliriz. Şu anda Kırgız devleti din alanındaki politikasının nasıl olması gerektiği konusunda halâ arayış içerisinde. Kırgız devleti bu din politikasında basamak basamak ilerleme kaydetmektedir.

Kaynakça

- Gökçe F. (2016). "Kırgızistan'da Hadis Çalışmalarına Duyulan İhtiyaç", *Türk dünyasında ilmi araştırmalar sempozyumu bildiri kitabı*, 29-31 Mayıs Kastamonu-Celalabad. 205-210.
- Gökçe F. (2016). "İlahiyat alanında Kırgızca tercüme-te'lif eserler projesi -Türkiye Diyanet Vakfı -OŞ Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yürütülen tercüme telif eserler". *I. Afro-Avrasya araştırmaları kongresi (International Congress on Afro-Eurasian Research I)*, 12-15 2016, Almaatı-Kazakistan, s.231-251.
- Güvenlik Konseyi Kararları (2014). Kontseptsiya Gosudarstvennoy Politiki V Religioznoy Sfere Kırgızskoy Respubliki na 2014-2020 godı, 14 noyabrya 2014 g. Bişkek.
- İnternet:*Hristiyan Bagıtındağы Християн багытындагы* [http://religion.gov.kg/KY/religion_ organization/](http://religion.gov.kg/KY/religion_organization/) катталган-диний-бирикмелер/христиан-багытындагы/)
- İnternet: İslam v Kırgızstane Zelenoe znamyia revolutsii www.24kg.org/politic/91498-almazbek-atambaev-est-sily-kotorye-xotyat-sdelat.html
- İnternet: *Tsentri, Fondı, Organizatsii İslamskogo Napravleniya, Centrı, Fondı, Organizatsii İslamskogo Napravleniya* [http://religion.gov.kg/KY/religion_ organization/](http://religion.gov.kg/KY/religion_organization/) катталган-диний-бирикмелер/ислам-багытындагы/
- İnternet: *Ukaz "O Realizatsii Reşeniya Soveta Oboronı Kırgızskoy Respubliki O Gosudarstvennoy Politike V Religioznoy Sfere"* (Güvenlik Konseyinin Din Politikasını realize etmek için Cumhurbaşkanın Fermanı) [http://www.president.kg/ru/novosti/3468_ podpisan_ukaz_o_realizatsii_reşeniya_soveta_oboronı_kyirgyzskoy_respubliki_o_gosudarstvennoy_politike_v_religioznoy_sfere/](http://www.president.kg/ru/novosti/3468_podpisan_ukaz_o_realizatsii_reşeniya_soveta_oboronı_kyirgyzskoy_respubliki_o_gosudarstvennoy_politike_v_religioznoy_sfere/)
- Kırgız Cumhuriyetinin (1991). *Dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar kanunu*, 16 Aralık 1991. No 656-XII.
- Kırgız Respublikasının Konstitutsiyası (2017). *Kırgız Cumhuriyetinin anayasası*. 11. Aralık 2016'da Referandumda kabul edilmiştir.
- Kozukulov T., (2016). "Osnovniye Printsıpy Vzaimootnoşeniya Religii İ Gosudarstva V Kırgızstane". *Molodoy Uçemy No 10(114)*. 1129-1132.

- Kozukulov T., (2015). "Kırgızistan'da Dini Kurumsallaşma ve Toplum", *Ağrı Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, Sayı 1. 177-209.
- Kozukuov T., (2015). "Kırgız Toplumunun Dini Aydınlatma Meselesinde Din Eğitiminin Rolü Ve Ona Etki Eden Yerel Ve Dış Faktörler", *III. Uluslararası KOP bölgesel kalkınma sempozyumu bildiri kitabı*, Aksaray 22-24 Ekim 2015. 474-479
- Köktaş M.E. (1997). *Din ve siyaset siyasal davranış ve dindarlık*. Ankara: Vadi yayınları.
- Mamayusupov O. (2004). "Religioznıy Ekstremizm: subektivnoye i obektivnoye", *Orta Asyada İslam uluslararası sempozyum bildiri kitabı*. Oş, 20-22 Mayıs 2004. 65-71.
- Mamayusupov O. (2004). "Religiyoznaya Situatsiya v Kırgızskoy Respubliki", *Orta Asyada İslam uluslararası sempozyum bildiri kitabı*. Oş, 20-22 Mayıs 2004. 34-39.
- Mejdunarodniye Normı (2010). *Po Obespeçeniyu Svobodı Sovesti İ Veroispovedaniya. Zakonadatelniye İ Normativno-Pravoviye Aktı Kırgızskoy Respubliki Reguliruyuşie Sferu Religii*. Oş, 2010.
- Myrzabayev, M. (2009). *Kırgızistan'da din-devlet ilişkileri*. YDT, AÜ SBE.
- Pay, S. (2015). *Kırgızistan'da İslam bir diriliş ve varoluş mücadelesi*. İstanbul: Emin Yayınları.
- POLOJENİYE (2012). O Gosudarstvennoy komissii po delam religii Kırgızskoy Respubliki, utverjdennoe Ukazom Prezidenta Kırgızskoy Respubliki ot 23 marta 2012 goda No71.
- Uyanık M. (2010). *Sivil itaatsizlik eylemleri ve dini değerler*. Ankara: Elis yayınları.